Юрій Тимошенко

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА В УРСР У ПОВОЄННІ РОКИ

Історія Радянського Союзу – це красивий міф. Те, що нам видається ніби ми знаємо про цю державу, насправді дуже далеке від реальності. А реальність заретушована настільки сильно, що часто-густо відтворити її надзвичайно складно. Повною мірою все вищезазначене відноситься і до фізичної культури та спорту в Радянському Союзі.

Мета даної роботи – дослідити розвиток фізкультурної освіти у повоєнній Україні.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють другу половину 1940-х рр. Окрім вищезазначеного, це пояснюється ще й бажанням обґрунтувати статтю першоджерелами, що дозволить максимально об'єктивно підійти до висвітлення предмету дослідження. Тому в підготовці цього дослідження були використані винятково архівні матеріали, частина з яких уперше вводиться в науковий обіг.

Об'єктом дослідження є фізична культура і спорт у Радянському Союзі післявоєнної доби.

Предметом – стан фізкультурної освіти на території Української РСР другої половини 1940-х років.

Аналізуючи розвиток фізичної культури і спорту післявоєнного часу варто почати зі стану фізкультурних кадрів – тих, які власне мають нести фізкультуру в маси. У цьому питанні ситуація така ж, як і в різних соціальних сферах Радянського Союзу – відсутність фахівців! Після жовтневого перевороту 1917 р. Росію залишила велика кількість інтеліґенції. Із тих хто залишився – багато загинули чи померли під час громадянської війни. Ще якусь частину нова влада вигнала з країни (відомий «пароплав інтеліґенції» 1922 р.). Натомість революція «призвала» на роботу в різні державні інституції величезну кількість людей, які не мали необхідного освітнього рівня, ба більше – культури. Невеликий відсоток освічених людей, що був серед більшовиків змушений керувати державною машиною винятково через письмові розпорядження та інструкції. Звідси – величезна забюрократизованість радянської тоталітарної держави, прив'язка до паперів, що спускалися по вертикалі згори до низу, відсутність ініціативи. Часто без них той чи інший керівник просто не міг працювати з об'єктивних причин.

Проте, такий стан справ мав інший бік – малоосвіченими людьми, які масово прийшли до влади (і з усіх знань могли опертися тільки на «революційну доцільність») було простіше керувати, вони більш залежні, й не в останню чергу, через відчуття власної неповноцінності. Саме нова політична система підняла їх на гребінь державної хвилі, тільки більшовицькій партії вони могли завдячувати своїм новим соціальним становищем. Тому й трималися вони зубами за партію та систему, без якої були ніщо.

Все вищезазначене повною мірою відноситься й до такого соціального інституту як спорт. У повоєнні роки навчальні заклади фізичної культури впродовж тривалих років залишалися неукомплектованими кваліфікованими викладацькими і тренерськими кадрами, потребували покращення матеріально-побутових умов життя, що було відображенням реалій повоєнного повсякдення. Так, Київський державний інститут фізичної культури (надалі – КДІФК) розміщувався в приміщенні школи, яке орендував у Міністерства освіти УРСР. Його викладачі та студенти займали кімнати учбового корпусу для помешкання ще й у 1949 р. [1]. За рік до цього в доповідній записці для ЦК КП(б)У звертається увага на той факт, що Київський та Львівський інститути фізичної культури (надалі – ЛІФК) не мають місць у гуртожитках для 50 % своїх студентів, Дніпропетровський технікум фізичної культури – для 60 %, Ворошиловградський – узагалі не мав гуртожитку [2]. Лише влітку 1949 р. КДІФКу виділили під гуртожитки два стандартні будинки площею 500 кв. метрів, а згодом – додатково відвели ще 2 колишні молитовні будинки по вул. Саксаганського, 70 і Китаївській, 27.

Певні проблеми мали фізкультурні навчальні заклади і з якістю контингенту студентів, через що значний їх студентів відраховувався впродовж навчання. Так, у 1946/1947 навчальному році по КДІФК відсів студентів склав 10,5 % студентів, по ЛІФК – 14 %, а по технікумах – 38,4%. Головними причинами відрахування студентів були

академічна заборгованість, пропуски занять та аморальні вчинки [2].

Вступна компанія до фізкультурних навчальних закладів на 1947/48 навчальний рік (надалі – н.р.) показала, що молодь не прагне здобувати там освіту. Якщо до інших вишів зарахування відбувалося на умовах конкурсного відбору, то до інститутів і технікумів фізичної культури до останнього моменту кількість поданих заяв не забезпечувала навіть планів набору на перший курс. У результаті вжитих заходів набір вдалося виконати і він склав: у КДІФК – на перший курс зарахували всі 150 передбачених абітурієнтів, із яких 94 – дівчини; до ЛІФК – 100 осіб, із яких 70 – дівчат; у Школу тренерів при КДІФК – 100/72; Харківський т-м фіз.кул. – 150/92; Дніпропетровський т-м фіз.кул. – 150/65; Ворошиловградський т-м фіз.кул. – 150/90; Станіславський т-м фіз.кул. при плані в 150 студентів-першокурсників набрав лише 77 студентів, із яких 66 дівчат [3]. Як бачимо, контингент студентів відбиває загальну ґендерну картину кінця 1940-х рр. – значний відсоток жінок у всіх сферах соціального життя, окрім управлінської.

Загалом по республіці на кінець 1947 р. було 12643 штатних працівників сфери фізичної культури. Переважна більшість фахівців із вищою та середньою спеціальною освітою працюють у вишах і технікумах, при чому – основному у містах Київ, Харків, Львів, Одеса, Дніпропетровськ. В інших регіонах кількість фахівців залишалася дуже незначною. Особливо катастрофічна ситуація з учителями для шкіл. Так, у Вінницькій області працювало 12 осіб із вищою фізкультурною освітою, у Закарпатській та Чернівецькій – по 8; К.-Подільській – 3, Тернопільській, Ровенській, Волинській, Ізмаїльській, Дрогобицькій – по 3-5 фахівців з фізичної культури [3]. Зрозуміло, що такий стан справ зі спеціалістами негативно відбивається на фізкультурній роботі. Але звідки ж тоді така велика кількість фізкультурників? До відповіді на це питання повернемося трохи далі.

Часто на керівні посади в районні та обласні комітети з фізичної культури та спорту (надалі – комітети), в структури добровільних спортивних товариств (надалі – ДСТ) потрапляли випадкові люди, нездатні організувати спортивну роботу, дискредитуючи весь рух. Як наслідок – велика плинність кадрів. Скажемо в 1947 р. змінилося 268 осіб, або 23 % від усіх спеціалістів, із них керівників районних комітетів – 205. Більшість із них пішла через невідповідність займаній посаді. Аби зарадити такій ситуації Український республіканський комітет у справах фізичної культури та спорту при Раді Міністрів УРСР (надалі – республіканський комітет) поставив під контроль підготовку фізкультурних працівників та, найперше, перепідготовку наявних управлінських кадрів. Так, своїм наказом від № 129 від 11.05.1947 р. республіканський комітет запровадив із 1 вересня вказаного року екстернатуру *(виділено мною – Ю. Т.)* за курс технікуму фізичної культури на базі Дніпропетровського, Ворошиловградського, Харківського та Станіславського технікумів фізичної культури. У такий спосіб намагалися дати освіту управлінцям не лише районного-міського рівня, але й обласного та республіканського, які керували фізкультурно-спортивною роботою, не маючи елементарних знань з фізичної культури. (*У цьому весь Радянський Союз: керують неуки, а «умніки», «очкарики», «грамотії» тощо, – в ті роки полюбляли чіпляти людям усілякі ярлики – помирали по ГУЛАГах. Звідси негація, чи скоріше приниження знань, освіченості.*) Екстерном могли навчатися лише особи, які мали освіту не нижче семи класів, і не менше двох років робочого стажу. Екстерн мав із власних коштів (Нагадаю, що в Радянському Союзі майже до середини 1950-х рр. вся вища, середня спеціальна освіта і навчання у старших класах середньої школи були **платними**) сплачувати по 10 рублів за складання семестрових іспитів і заліків та по 25 руб. за кожний предмет, що виноситься на державні іспити. На весь термін навчання відводилося максимально 3 роки, від моменту оприлюднення наказу про зарахування екстерном. Для складання державних іспитів чи виконання дипломної роботи та її захисту – відводилося не більше року, після складання курсових заліків та іспитів. Екстернат дозволявся тільки за повний курс технікуму, а в дипломі мало зазначатися, що кваліфікація отримана екстерном [4]. Незважаючи на те, що (за даними переатестації) до навчання в екстернатурі повинні були залучити біля 5 тисяч осіб, станом на 01.01.1949 р. навчалося всього лиш 240. Однією з причин такого стану справ називалася відсутність навчально-методичних посібників та програм для екстернів. Хоча видається, що за великого бажання здобути освіту це не стало б на заваді.

Щодо ситуації у фізкультурних навчальних

закладах на 1948/49 н.р. – її унаочнить кілька таблиць:

	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	Разом
Київський інститут фізичної культури	150	124	140	95	460
Львівський - // -	100	90	124	-	313
Школа тренерів при Київському - // -	100	134	-	-	234
Дніпропетровський технікум фізичної культури	130	126	67	-	323
Ворошиловградський - // -	135	81	48	-	264
Харківський - // -	122	97	85	-	304
Станіславський - // -	100	45	35	-	180
Разом	797	692	495	95	2088

У них викладали:

Викладачі	Усього/ сумісники	Профе-сорів	Доцентів	Із вищою освітою	Із серед-ньою	Мали наук. ступінь
Київський інститут фізичної культури	103/2	2	10	91	-	5
Львівський - // -	45/1	1	7	37	-	4
Дніпропетровський технікум фізичної культури	21	-	-	15	6	-
Ворошиловградський - // -	20	-	-	19	1	-
Харківський - // -	23/2	-	-	17	6	2
Станіславський - // -	17/2	-	-	16	1	-
Разом	229/7	3	17	195	14	11

До цієї таблиці необхідне деяке пояснення. У ті роки (ця практика залишалася ще з довоєнних часів) через брак наукових кадрів у вишах вчені звання професора та доцента часто присвоювалися без захисту дисертаційної роботи. Вважалося нормальним, що студентів наукової роботи вчить якийсь «корифей науки», який сам тієї роботи ніколи не робив. Проблема ще й у тому (і від радянських часів вона перейшла у сьогодення), що рішення використовувати чи ні результати наукових досліджень часто приймали (-ють) індивіди, які нездатні оволодіти знанням через низький інтелект. Звідси – прийнятна як на той час ситуація коли у Київському ін-ті на 12 професорів і доцентів лише 5 осіб, які захистили наукові роботи. Проте, навіть за цих умов навчальні заклади укомплектовані викладацькими кадрами були не повністю. Зокрема, у Київському ін-ті з 15 доцентських посад були заміщені лише 6, у Львівському ін-ті з 12 доцентських посад були заміщені лише 3. Як наслідок – середня ставка заробітної плати професорсько-викладацького складу Київського ін-ту при плані 1801 руб., фактично по штатному формуляру становила 1689 руб. По технікумах фізичної культури при плані 690 руб. – фактична ставка була в 600 руб. [5]. Навчальні заклади не мали власних спортивних баз, необхідної кількості спортивного інвентаря. Хоча навіть за таких умов готували фахівців.

Становище з викладачами фізичної культури у школах Міністерства освіти і Міністерства трудових резервів було катастрофічним, оскільки для 90 % їх вся фізкультурна освіта обмежувалася тримісячними курсами. Як свідчить доповідна записка начальника республіканського комітету і Міністерство, і місцеві органи народної освіти, директори шкіл «як і раніше не недооцінюють роль і державне значення фізичної культури для дітей у школі, не переймаються зміцненням матеріальної бази, миряться з відсутністю найелементарніших умов для проведення уроків фізичного виховання. Лише 13 % шкіл України мають спортивні зали чи пристосовані для цього приміщення, лише в 50 % є пришкільні спортивні майданчики» [6]. У 1949/50 н. р. 85 % все ще не мали обладнаних місць для реалізації програми з фізичного виховання в осінньо-зимовий період. Більше того, у низці шкіл м. Києва (зокрема, у № 45, 51, 107) на вимогу завідувача міським відділом народної освіти закривалися спортивні зали, де вони були, і під привод ліквідації занять у третю зміну(!), переобладнувалися під навчальні класи [7]. У наведених фактах (і це лише Київ, а що робилося в регіонах можемо лишень здогадуватися) необхідно

бачити, перш за все, системну проблему. Виявляється, що типові проекти шкіл у СРСР, затверджені в 1935 р. і за якими відбудовували шкільні приміщення після війни **не передбачали наявності спортивних залів**! До останнього часу на це чомусь не звертали уваги. Це надзвичайно промовистий факт. У Радянському Союзі не передбачалося проведення цілеспрямованої діяльності з метою збереження і розвитку фізичних здібностей школярів у процесі навчальної роботи впродовж усього навчального року! Заняття з фізкультури проводилися у формі рухливих ігор на повітрі біля школи (якщо дозволяли погодні умови) і тільки. Зрозуміло, що назвати це фізичним вихованням неможливо. Лише наприкінці 1949 р. Український республіканський комітет вийшов із пропозицією в Раду Міністрів УРСР аби та, у свою чергу, вийшла на Раду Міністрів СРСР із вимогою внести корективи у типові проекти шкільних приміщень, щоби в майбутньому вони мали приміщення для спортивних занять [8].

У початковій школі заняття по фізичному вихованню проводили класні керівники, які в кращому випадку прослухали короткий семінар. Із наявних у 1948 р. 8818 вчителів, які працювали в школах Міністерства освіти, лише 399 мали спеціальну фізкультурну освіту. Проте, в 1947 р. у республіці педагогічними та вчительськими інститутами було випущено 7448 молодих педагогів, які отримали другу спеціальність – вчитель фізичного виховання. Їх до викладання фізкультури директори шкіл, переважно, не залучили.

З'ясовуючи причини вказаної проблеми, Міністерство освіти УРСР через військовий відділ ЦК КП(б)У перевірило стан фізичного виховання студентів у низці педагогічних вишів України, зокрема в Київському, Харківському, Черкаському, Полтавському, Херсонському, Одеському педагогічних і Київському, Одеському, Луцькому, Б.-Дністровському, Слов'янському вчительських інститутах. Як з'ясувалося, лише 68 % викладачів кафедр фізичної культури в інститутах мають вищу спеціальну освіту(!). Заняття з підвищення кваліфікації вчителів фізкультури і методична робота з ними у багатьох вишах проводяться незадовільно. Науково-дослідна робота з питань теорії фізичного виховання в школі велися лише в Київському і Харківському педінститутах. У цьому місці принагідно зверну увагу, що у травні 1948 р. з ініціативи КІФК була проведена перша в Україні наукова конференція (за попередні 30 років радянської влади це було, мабуть, не на часі) з питань фізичної культури і спорту. Це був великий захід – 75 учасників, на яких обов'язково мав бути дозвіл ЦК. Однак, зверну увагу не скільки на першість у проведенні такого наукового зібрання, скільки на тематику доповідей. Навіть із висоти початку XXI ст. приверне увагу така доповідь, як «Біохімічні основи тренування» чи «Вживання в спортивній практиці деяких речовин для збільшення працездатності та боротьби з утомою», або ж «Фізичне виховання в школі сліпих» (дві останні доповіді – викладачів КФІК). [9]. А вже через рік, 14–16 грудня 1949 р. там само проходить перший з'їзд лікарів фізичної культури УРСР [10].

Значною проблемою повоєнного часу була та, що в багатьох вишах (і не лише педагогічних) спортивні зали використовувалися не за призначенням, зокрема: у Луцькому вчительському інституті та Ворошиловградському технікумі спортивна зала використовувалася під столову, в Острозькому педучилищі – під кінотеатр, спортивна зала Мелітопольського педінституту використовувалась під церкву, в Харківському інституті інженерів транспорту лижна база використовувалась як радіостанція [11].

Тобто бачимо, що адміністрації навчальних закладів дивляться на фізичну культуру як на щось другорядне, непотрібне. Тому активістам-фізкультурникам доводилося докладати значних зусиль, аби переконати не просто якихось керівників – громадську думку, щодо важливості фізичного виховання (На пострадянському просторі це якийсь перманентний процес – постійно доводити необхідність удосконалення і розвитку людей. У безкультурних плебеїв, що їх «закликала революція» керувати державою просто-таки генетична неґація щодо будь-якого інтелектуального чи культурного поступу. У наш час – їх нащадків – переконуємо в необхідності вивчення студентами вишів дисциплін гуманітарного циклу як таких, що тільки й виховують науковий стиль мислення; формують загальний культурний рівень особистості. Важко!!!).

Загалом же по УРСР наприкінці 1940-х рр. більше 70 спортивних споруд використовувались не за їх призначенням. Ці факти показують реальне місце фізичної культури, що відводилося їй державними чиновниками.

Варто зауважити, що партійне керівництво УРСР намагається реагувати на такий стан справ, але в традиційній для тоталітарних держав формі –

приймаючи постанови та розпорядження, що суттєво не покращує ситуацію, оскільки ця проблема носить системний характер. До цього ми ще повернемося, а зараз дозволю собі навести лише кілька з них: постанова ЦК КП(б)У від 6.04.1949 р. «Про подальший розвиток фізичної культури і спорту в Українській РСР», постанова ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР від 6.03.1948 р. «Про фізичне виховання учнів початкових, семирічних і середніх шкіл Української РСР», наказ Міністерства трудових резервів Союзу РСР № 274 від 15.11.1948 р. «Про заходи щодо покращення навчальної та масової фізкультурно-спортивної роботи в навчальних закладах Міністерства трудових резервів» тощо. Опираючись на них, у 1947 р. при Харківському, Одеському та Ворошиловградському педінститутах відкрили факультети фізичного виховання, які в 1951 р. мали випустити перших фахівців із фізичного виховання для шкіл. Станом на 1949/50 н.р. ситуація в них була наступна:

	1 курс	2 курс	3 курс	Разом
Харківський педагогічний інститут	50	50	41	141
Одеський - // -	50	28	36	114
Ворошиловградський - // -	25	15	36	57
Разом	125	93	94	312

Як бачимо, ситуація схожа з тією, що спостерігали у фізкультурних навчальних закладах – великий відсів студентів на старших курсах. Причина така сама – низький рівень знань абітурієнтів, які в подальшому не можуть опанувати інститутську програму й відраховуються через неуспішність. (До речі, директор Ворошиловградського педінституту отримав стягнення через те, що не забезпечив запланованого набору). По за цим, із 1 жовтня 1949 р. Міністерство освіти УРСР відкрило ще два факультети фізичного виховання в Черкаському та К.-Подільському педінститутах [12]. (Нагадую, що на цей час в Україні нові школи все ще будуються без спортивних залів.)

Для підготовки викладачів фізкультури для семирічних шкіл у 1948 р. Міністерством освіти УРСР чотири педагогічних училища реорганізуються на фізкультурні, а в 1949 р. до них додаються ще чотири:

	План	1 курс	2 курс	Разом
Вінницьке училище фізичної культури	90	90	57	147
Кіровоградське - // -	90	90	77	167
Миколаївське - // -	100	100	70	170
Макеївське - // -	125	125	70	195
Проскурівське - // -	100	100	-	100
Бориславське - // -	120	120	-	120
Новгород-Сіверське - // -	130	130	-	130
Володимир-Волинське - // -	105	105	-	105
Разом	860	860	274	1134

Тобто, перші кроки для розв'язання проблеми забезпеченості шкіл викладацькими кадрами зі спеціальною фізкультурною освітою робляться починаючи від 1947 р. Але ж усілякі постанови, інструкції, розпорядження щодо розвитку фізкультурно-спортивної роботи треба виконувати «тепер і негайно». Хто і як може ефективно, з науково-методичної точки зору, реалізувати це завдання? На 1.07.1949 р. із 8,5 тис. шкільних вчителів фізкультури спеціальну вищу освіту мали 1,2 %, середню – 5,8 %, тримісячні курси пройшли 46 % вчителів, місячні курси – 47 %! [13] А в попередні роки і десятиліття? Риторичне запитання.

Аналізуючи згаданий вище наказ Міністерства трудових резервів, бачимо там констатацію реального стану справ із фізичною підготовкою учнів училищ і шкіл, підзвітних до цьому відомству. «У більшості училищ і шкіл погано організована масова фізкультурно-спортивна робота в учбових групах… Не отримали належного розвитку багато популярних у молоді видів спорту. Зокрема, гімнастикою в секціях займається лише 7,5 % всіх учнів, легкою атлетикою – 8 %, лижами – 10 %, до секцій туризму залучено

лише 0,2 % учнів. Недостатньо поширені народні види спорту: городки, лапта, різноманітні види боротьби, силові вправи. Директори низки учбових закладів не проявляють належної уваги до організації фізичного виховання учнів… Лише в 50 % навчальних закладів наявні й обладнані кімнати для занять із фізичної культури і спорту. Лише 35 % інструкторів з фізичного виховання мають спеціальну освіту» [14]. Серед заходів, покликаних подолати вказані проблеми, серед на кілька сторінок вимог, зупинюся на кількох, на мій погляд цікавих і промовистих. Зокрема, в ремісничих та залізничних училищах забороняють проводити двогодинні (*виділено мною – Ю. Т.*) уроки з фізичного виховання (окрім занять по лижній підготовці). Мабуть, що не зовсім сумлінні вчителі об'єднували по кілька уроків аби менше днів ходити на роботу. Зобов'язували директорів із 1.11.1948 р. проводи ранкову гімнастику для тих учнів, які не мешкали у гуртожитках (звідки можемо припустити, що в останніх вона проводилася і раніше). Організувати й проводити щотижневі 6-годинні «інструкторсько-методичні» заняття для підвищення кваліфікації з усіма інструкторами та вчителями фізичного виховання. Вихідний день для них надавати в один із днів тижня окрім неділі, щоби інструктори в цей день займалися органі. Й останнє – організувати придбання спортивного інвентаря й одягу загального користування за рахунок учнів (*підкреслено мною – Ю. Т.*) [15].

Таким чином, із указаних цифр, як щодо Міністерства освіти, так і Міністерства трудових резервів випливає, що величезною кількістю учнів у школах керували, переважно, не фахівці. Те, чим вони займалися з дітьми лише при великому бажанні можемо назвати фізичним вихованням. У багатьох випадках такі «спеціалісти» лише дискредитували фізкультурний рух. Заняття з ними не приносили відчутного ефекту ні в плані покращання здоров'я, ні щодо зростання спортивних результатів. Хоча констатуємо, що в згадані роки в 11948 семирічних і середніх школах рахувалося 8812 спортивних секцій, в яких займалися – 484 584 особи, що складало 57 % від загальної кількості учнів 5–10 класів. У 156 вишах у різноманітних спортивних секціях перебувала 31 тис. студентів – 24 % від їх загальної чисельності. В 531 технікумі, де були організовані фізкультурні колективи, в них займалися 75179 студентів. У ремісничих училищах і школах ФЗН було організовано 788 спортивних секцій, у яких займалися 110179 осіб, або 63,5 % від загальної кількості учнів [16]. Тобто, при всіх висловлених вище критичних зауваженнях тоталітарна система Радянського Союзу намагалася прищепити повагу до фізичної культури. Проте, основна мета, яку переслідувала радянська влада в другій пол. 1940-х рр. – не просто забрати дітей з вулиці, а взяти під повний контроль весь вільний час дітей і підлітків. Саме на останньому наголошую через те, що не маючи достатньо фахівців-спортсменів, партійні органи від ЦК і до райкомів постійно наголошують на якнайбільшому розширенні лав фізкультурників. Ніякими альтруїстичними мотивами окрім як політичною доцільністю не можемо це пояснити. Спорт – як елемент тотального контролю, по-перше, і як засіб дозованого випускання емоцій, контрольованої агресії на трибунах – по-друге.

Однією з причин на яку посилаються і партійні органи і комітет, пояснюючи низькі результати спортсменів, фігурує відсутність необхідної методичної літератури, посібників із того чи іншого виду спорту: «У школах республіки абсолютно відсутні підручники та посібники з фізичної культури. журнал «Радянська школа» та газета «Радянська освіта» питання фізичного виховання зовсім не висвітлюють. Багато працівників органів народної освіти та директори шкіл звиклися з існуючим рівнем фізкультурної роботи в школі» [17]. Важко не погодитися із таким аргументом і цілком зрозуміло, що допоки не ліквідується ця прогалина – очікувати суттєвого зрушення в якості роботи тренерів, викладачів, інструкторів не випадає. Але з іншого боку – трохи дивно читати такі рядки, адже згадані друковані органі є державними (інших тоді не було). І коли б держава по-справжньому переймалася проблемою фізичного виховання населення то, мабуть, замовлення на статті відповідного змісту було б обов'язково. Проте, в архівних фондах ЦК КП(б)У подибуємо цікаві матеріали, які змушують подивитися по-іншому на цю проблему.

У 1948 р. директор Державного медичного видавництва УРСР Іванов С. М. у своєму листі на керівника республіканського комітету скаржиться, що «українська дирекція «Союздрук» ухиляється від розповсюдження через свою торгівельну мережу літератури по фізичній культурі та спорту, що видається Держмедвидавництвом УРСР. Зокрема,

книгу Іваніхіна «Гандбол» (посібник по техніці й тактиці гри) видали накладом 30 тис. екземплярів, а «Союздрук» замовив лише 500 штук і впродовж трьох місяців книгу не вивозить із типографії. Останніми днями вийшли друком книги: Бражник «Страхування і допомога при вправах на гімнастичних снарядах», Антонович «Робота секції загальної фізичної підготовки» (*обидві – українською мовою – Ю. Т.*). Але їх директор «Союздруку» взагалі замовляти, посилаючись на відсутність на ринку попиту на літературу по фізкультурі та спорту. Із виданої Держмедвидавництвом літератури по фізкультурі та спорту в першому кварталі 1948 р. на суму 94 тис. руб., «Союздрук» замовив лише на 3200 руб. Якщо вказану суму поділити на кількість їх торгівельних закладів, то вийде, що кожен із них отримав для розповсюдження літератури з фізичної культури на 1,5 руб. на місяць… Українська роздрібна контора «Союздруку» не бажає розповсюджувати літературу по фізичній культурі та спорту… Так, у жодному з їх торгівельних закладів (ларків) м. Києва видана нами фізкультурна література не продається» [18]. А в доповідній записці керівника республіканського комітету в ЦК КП(б)У читаємо, що «…стан фізичного виховання в школах продовжує залишатися незадовільним. Міністерство освіти УРСР методичним керівництвом фізичним вихованням займається слабо. Впродовж 1948/49 н. р. жодної методичної вказівки з питань фізичного виховання школи не отримали. Передбачена до видання література і методичні вказівки не видані» [19].

Обидва повідомлення фактично в одному часовому періоді, але вони по-різному малюють картину з фізкультурною літературою. Бачимо певну колізію, коли один лист говорить про наявність (не будемо говорити чи достатньо, чи не достатньо) літератури на спортивну тематику, а в іншому постулюється її відсутність. При чому, заявляє це той, до кого адресовано попереднього листа – керівник республіканського комітету (хоча фізично – це була інша людина; саме в цей період змінився керівник комітету). Видається, що головна проблема тут лежить у площині політики – «Союздрук» не закуповує та не популяризує літератури через те, що вона видана в українському видавництві українською мовою. Лише так можемо пояснити дану колізію.

Проведений аналіз освітньої сфери повоєнної України свідчить про значний «дефіцит» кваліфікованих кадрів у системі фізичного виховання. Аби зарадити такій ситуації наприкінці 1940-х рр. відкривається низка спеціальних навчальних закладів та факультетів, що в подальшому покращить ситуацію. Влада звертає увагу на стан викладання фізичного виховання у навчальних закладах, з метою підвищення його якості. У цих та інших заходах унаочнюється нова парадигма фізичного виховання, яка поступово відходить від мілітарної його спрямованості, й остаточно утвердиться у наступному десятилітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (надалі – ЦДАГОУ). – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1417. – Ар. 139.
2. ЦДАГОУ – Ф. 1. – Оп. 83. – Спр. 131. – Ар. 27. – *уперше вводиться у науковий обіг*
3. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 83. – Спр. 131. – Ар. 27–28.
4. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 911. – Ар. 7–9. – *уперше вводиться у науковий обіг*
5. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1417. – Ар. 29–30.
6. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 83. – Спр. 131. – Ар. 33–34.
7. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1418. – Ар. 97–98.
8. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1417. – Ар. 124, 131.
9. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1243. – Ар. 65–68.
10. ЦДАГОУ. – Ф. 7. – Оп. 6. – Спр. 2330. – Ар. 49. – *уперше вводиться у науковий обіг*
11. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 83. – Спр. 131. – Ар. 45.
12. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1418. – Ар. 86–87.
13. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1418. – Ар. 88, 89.
14. ЦДАГОУ. – Ф. 7. – Оп. 6. – Спр. 2330. – Ар. 2(зв.).
15. ЦДАГОУ. – Ф. 7. – Оп. 6. – Спр. 2330. – Ар. 3–5(зв.).
16. ЦДАГОУ. – Ф. 7. – Оп. 6. – Спр. 2330. – Ар. 26.
17. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 83. – Спр. 131. – Ар. 35.
18. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 83. – Спр. 131. – Ар. 91.
19. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1418. – Ар. 66.